

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Tadjibayeva Dilnavoz Ozodovna

TDYU Umumta'lim fanlar va madaniyat kafedrası dotsenti v.b.

“VIJDON ERKINLIGI VA DINIY TASHKILOTLAR TO‘G‘RISIDA”GI QONUNNING DINIY EKSTREMIZMGA QARSHI KURASHDAGI AHAMIYATI

Annotatsiya: Zamonaviy jamiyatlarda xavfsizlikni ta'minlashda vijdon erkinligi masalasi juda muhim hisoblanadi. Vijdon erkinligi jamiyat barqarorligi va integratsiyasining asosidir. Diniy tuyg‘u va qadriyatlarga toqatsizlik qonli urushlar, davlatlar va millatlarning bo‘linishiga olib kelgan. Maqolada O‘zbekistonda e’tiqod erkinligi va diniy bag‘rikenglikni ta'minlash masalalari, 2021-yil 5-iyulda qabul qilingan “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonunga kiritilgan qo‘shimcha va o‘zgartirishlarning mazmun-mohiyati ochib berilgan. Shuningdek, mazkur Qonunning respublikamizda barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati yoritib berilgan.

Tayanch so‘zlar: Vijdon erkinligi, din, diniy bag‘rikenglik, barqarorlik, toqatsizlik, xavfsizlik, diniy tashkilot, diniy-konfessial guruhlar, “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonun.

Biror dinga e’tiqod qiluvchi fuqarolar jamiyatning tarkibiy qismi va shu sababli din fuqarolik jamiyatida o‘z mavqeyiga ega bo‘ladi. Din va jamiyat hayotidagi aloqadorlikdan din va dunyoviy davlat munosabatini belgilab beruvchi boshqa bir tamoyil – din sohasida kechayotgan o‘zgarishlarni xolis va ilmiy o‘rganish, ijobiy jarayonlar rivojiga yanada kengroq imkoniyat yaratish, salbiy holatlarning oldini olishdir. Davlatning dinga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi yana bir tamoyil shundan iboratki, davlat dinni xalq ma’naviyatining uzviy qismi sifatida tan oladi [7]. Shundan kelib chiqib, dinning rivoji uchun tegishli shart-sharoitlar yaratadi. Dinning jamiyatimizdagi o‘rni, eng avvalo, uning konstitutsion maqomi bilan belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida bu masalalar o‘z yechimini topgan. Har qanday dinga e’tiqod qiluvchi va hech qanday dinga e’tiqod qilmaydigan kishilar uchun bir xildagi shartlar qo‘yilishi Konstitutsiyaning 31-

moddasida, jumladan, shunday ifodalanadi: “Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xohlagan dinga e’tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e’tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo‘l qo‘yilmaydi”[1]. Ushbu kafolatlar xalqaro huquqiy hujjatlarga to‘la mos keladi. Xususan, 1948-yili qabul qilingan “Inson huquqlari umumjahon deklarasiyasi”ning 18-moddasida har bir inson fikr, vijdon, din va e’tiqod erkinligi huquqiga egadir, deb ta’kidlangan. 1966-yili qabul qilingan “Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro Pakt”ning 18-moddasida esa “Biror odam ham o‘z ixtiyori bilan o‘z dini va e’tiqodiga ega bo‘lish yoki ularni qabul qilish erkini kamsitadigan majburiy xatti-harakatlarga duchor bo‘lmasligi kerak”[2] deb ko‘rsatilgan.

1991-yil 14-iyunda, hali sovet mafkurasi hukmron bo‘lib turgan bir paytda O‘zbekistonda fuqarolarning vijdon erkinligini himoya qilish, diniy tashkilotlarning xalq va davlat irodasi ifoda etilgan qonunlarga muvofiq faoliyat olib borishini ta‘minlash maqsadida “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida” Qonun qabul qilindi [8]. Mazkur Qonun 1993-yilda kiritilgan ba‘zi qo‘shimcha va o‘zgartirishlar bilan 1998-yilga qadar amalda bo‘lib keldi [9]. Mustaqillikning dastlabki yillarida hukumatimiz tomonidan berilgan imkoniyatlarning suiiste‘mol qilinishi, masjid qurish kompaniyabozlikka aylanib ketishi oqibatida ularning soni 89 tadan 5000 tagacha etdi. Ularning aksariyati hujjatlari to‘liq rasmiylashtirilmagani, malakali imomlar bilan ta‘minlanmagani (95,8 foizi diniy ma‘lumotsiz) va zarur sharoitlar bo‘lmagani holda faoliyat yurgizib, turli din “peshvo”lari masjidlarni o‘z uyalariga aylantirishga harakat qildi [10]. Ba‘zi diniy tashkilotlarning rahbarlari xorijiy fuqarolar bo‘lib, aslida hech qanday diniy ma‘lumotga ega bo‘lmay, moliyaviy yordam ko‘rsatish hisobiga respublika hududidagi diniy tashkilotlarga rahbarlik qilib olib, buzg‘unchilik, missionerlik faoliyati bilan shug‘ullanar edilar [4]. Ularning asosiy maqsadi turli yo‘l va usullar bilan o‘z saflarini mahalliy millat vakillari hisobiga kengaytirishdan iborat edi. Ayniqsa, diniy fundamentalizm va din niqobi ostida keng harakat qilishga intilayotgan xalqaro ekstremizmning avj olishi mavjud qonunlarga to‘ldirishlar kiritishni talab etdi [5].

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 1998-yil 1-mayda “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonunning yangi tahririni qabul qildi.

Davr talabi asosida 2021-yil 5-iyulda “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonunga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritildi.

Mazkur Qonun 35 moddadan iborat. Uning 1-moddasida ushbu Qonunning maqsadi nimalardan iborat ekanligi ochiq va ravshan bayon etilgan: “...vijdon erkinligini ta‘minlash sohasidagi munosabatlarni, shuningdek diniy tashkilotlar faoliyatini tartibga solishdan iborat”[3].

2-moddada davlat idoralari tomonidan qonun normalari noxolis talqin qilinishi va turlicha qo‘llanishining oldini olish maqsadida atama va tushunchalarga ta‘riflar keltirilgan. Diniy ta‘lim muassasasi, diniy tashkilot, diniy tashkilotlarning O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha markaziy boshqaruv organi, mahalliy diniy tashkilot, missionerlik, qonunga xilof diniy faoliyat, diniy professional ta‘lim, diniy professional ta‘lim, prozelitizm atamaları aniq va ravshan tarzda bayon etilgan. Negaki, qonun atamalarining noto‘g‘ri talqin qilinishi natijasida turli tushunmovchiliklar, masalaga noxolis yondashuv holatlari vujudga kelishi mumkin.

Qonun respublikamiz e’tirof etgan xalqaro hujjatlar va davlatimizning Asosiy qonuni – Konstitutsiyada belgilab qo‘yilgan huquq normalaridan kelib chiqadi. Shuning uchun ham

qonunning 2-bobi Vijdon erkinligini ta'minlash asoslari nomlangan. Uning 4-moddasida "Vijdon erkinligi – fuqarolarning har qanday dinga e'tiqod qilish yoki hech qanday dinga e'tiqod qilmaslikdan iborat kafolatlangan Konstitutsiyaviy huquqidir"[3] deb ta'kidlanadi. Qonunda e'tiqod munosabatlarida majbur etishga yo'l qo'yilmaydi, deb qat'iy belgilab qo'yilgan. Qonun talabiga ko'ra, rasmiy hujjatlarda, masalan, pasport, tug'ilganlik shahodatnomasi, shaxsiy varaqalarda fuqaroning qaysi dinga e'tiqod qilishini ko'rsatishiga yo'l qo'yilmaydi. Hech kim e'tiqodini ro'kach qilib davlat oldidagi ijtimoiy va majburiy burchlarini ado etishdan bo'yin tovlashi mumkin emas. Fuqarolarning dinga munosabatiga qarab huquqlari cheklanmaydi yoki ularga hech qanday imtiyozlar berilmaydi. Shuningdek, bir-biriga nisbatan dushmanlik va adovat qo'zg'atish, diniy yoki dahriylik his-tuyg'ulari uchun haqoratlash taqiqlanadi (6-modda). Bundan tashqari, voyaga yetmagan bolalarni diniy tashkilotlarga jalb etish, ularning ixtiyoriga, ota-onalari yoki ularning o'rni bosuvchi shaxslar ixtiyoriga zid tarzda diniy o'qishlarga yo'l qo'yilmaydi.

Vijdon erkinligi haqidagi qonunning 7-moddasida O'zbekiston Respublikasida din va diniy tashkilotlar davlatdan ajratilganligi ko'rsatilgan. Bu degani davlat diniy masalalar bilan shug'ullanmaydi, diniy tashkilot va diniy boshqarma ishlariga aralashmaydi. Din va diniy tashkilotlar ham davlat ishlariga aralashmasligi lozim. Davlat konfessiyalarning tinch-totuv yashashiga kafil bo'ladi. Missionerlik va prozelitizmni amalga oshirishga yo'l qo'yilmaydi.

O'zbekistonda maktab dindan ajratilgan. Qonunning 8-moddasiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi dindan ajratilgan, ta'lim tizimining o'quv dasturlariga diniy fanlar kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi. Respublikamizda davlat o'quv yurtlarida diniy ta'lim berilmaydi, ya'ni maktabgacha ta'lim, umumiy ta'lim, o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlari o'quv rejalariga din dars sifatida kiritilmaydi. Chunki bu o'quv yurtlari dunyoviy bilimlar beruvchi maskanlardir. Lekin bundan, fuqarolar mutlaqo diniy ta'lim olish huquqiga ega emas, degan ma'no ham kelib chiqmaydi. O'zbekiston fuqarolari diniy ta'lim olishlari mumkin. "Diniy ta'limning professional maqomi rasman e'tirof etildi, O'zbekiston fuqarolarining, dinga bo'lgan munosabatidan qat'i nazar, dunyoviy ta'lim olish huquqi ta'minlanishi qayd etildi".

Har qanday shaxsning "o'zicha" aholiga diniy ta'lim berishi – noan'anaviy aqidalarning tarqalishiga, mutaxassis bo'lmagan shaxslar tomonidan sof diniy masalalar bo'yicha biryoqlama tushunchalar berilishiga olib keladi.

Bu esa jamiyatda diniy masalalar bilan bog'liq ixtiloflar kelib chiqishiga, aholining yot g'oya va qarashlar ta'siriga tushishiga sabab bo'ladi. Shu maqsadda, diniy ta'lim muassasasidan tashqarida diniy ta'lim berish noqonuniy faoliyat sifatida belgilandi.

Fuqarolar o'z ixtiyorlariga qarab istagan tilda va istagan diniy ta'limlarni olishlari mumkin, biroq bu ta'limlar nafaqat Konstitutsiya va boshqa qonun normalariga mos kelishi, shu bilan birga, yon-atrofdagi kishilarga xalaqit bermasligi hamda shaxsning salomatligiga, erkin rivojlanishiga aks ta'sir etmasligi lozim.

Diniy tashkilotlarni tuzishning huquqiy mexanizmlari, tartiblari mavjud. "Qonun asosida diniy tashkilotlarni ro'yxatdan o'tkazish va tugatish bilan bog'liq tartib soddalashtirildi".

Xususan, mahalliy diniy tashkilotlar, jumladan, **masjidlar va boshqa konfessiyalarning ibodatxonalarini tashkil etish** bo'yicha tashabbuskor fuqarolar soni ikki barobar kamaytirilib, 50 nafardan kam bo'lmagan holda etib belgilandi.

Shuningdek, diniy tashkilotning markaziy boshqaruv organi va diniy ta'lim muassasalarini tuzish uchun ham 100 nafar tashabbuskor bo'lishi haqidagi talab bekor qilindi.

Diniy tashkilotni davlat ro'yxatidan o'tkazish bilan bog'liq **xizmatlar to'liq elektron shaklda**, inson omilisiz amalga oshirilishi joriy etildi (8-modda).

Diniy tashkilotni ro'yxatdan o'tkazish ushuni talab qilinadigan hujjatlar 17-moddada ko'rsatilgan. Adliya idoralariga taqdim etiladigan **hujjatlar soni keskin qisqardi, ularni ko'rib chiqishning muddati esa 3 barobarga kamaydi**, ya'ni 3 oydan 1 oyga tushirildi. Bu bilan ortiqcha byurokratik to'siqlar bartaraf etildi.

23-moddada diniy tashkilotni davlat ro'yxatidan o'tkazishni rad etish asoslari belgilanib, unda ko'rsatilmagan asoslarga ko'ra rad etishga yo'l qo'yilmasligi ta'minlanadi.

Shu bilan birga, diniy tashkilotning faoliyatini to'xtatib qo'yish va tugatish faqatgina sud orqali bo'lishi, ro'yxatdan o'tkazadigan va boshqa davlat organlari bunga haqli emasligi, mansabdor shaxslarning muayyan diniy tashkilot qonuniy manfaatlarini buzuvchi xatti-harakatlari ustidan sudga murojaat qilinganda diniy tashkilot davlat bojini to'lashdan ozod etilishi kabi qo'shimcha kafolatlar nazarda tutildi.

Qonunning oxirgi 31-moddasida "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar" to'g'risidagi Qonunni buzgan kishilar qonun oldida javob berishlari ko'rsatilgan.

Shuningdek, Qonun bir nechta muhim yangiliklar va huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirishni o'z ichiga olgan:

Birinchidan, amaldagi qonunchilik hujjatlarida "**ibodat libosi**" tushunchasining huquqiy ta'rifi mavjud emasligi sababli jamoat joylarida ibodat libosida yurishga taqiq Qonundan chiqarib tashlandi.

Shu bilan birga, amaldagi boshqa qonunchilik hujjatlariga asosan, davlat tashkilotlari va muassasalarida xodimlarning kiyinishiga oid talablar ularning ichki hujjatlari bilan tartibga solinadi.

Ikkinchidan, diniy tashkilotni tuzish uchun talab etib kelingan MFY roziligini olish tartibi bekor qilindi. Diniy tashkilot tuzish tashabbuskorlari ortiqcha xat-hujjatlarni yig'ishdan xalos bo'ldilar.

Uchinchidan, bugungi kunda dunyoning ko'pgina mintaqalarida notinch vaziyat hukm surayotgani tufayli diniy omildan g'arazli maqsadlarda foydalanish kuchayib borayotganini inobatga olib, O'zbekiston hududida buzg'unchi g'oyalarning tarqalishiga yo'l qo'ymaslik uchun diniy mazmundagi bosma, audio va video mahsulotlarni ekspertizadan o'tkazish dolzarb bo'lib qolmoqda.

Qonunda, jamiyatda turli yot qarashlarni targ'ib qilayotgan guruhlarining faoliyati, ular tomonidan tarqatilayotgan buzg'unchi g'oyalarning salbiy ta'siridan aholini himoya qilish maqsadida **diniy mazmundagi materiallarni dinshunoslik ekspertizasining ijobiy xulosasini olgandan keyin tayyorlash, olib kirish va tarqatish belgilab qo'yildi (10-modda).**

To'rtinchidan, Diniy qarash va ta'limotlarning turlicha talqin qilinishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida "**noqonuniy diniy faoliyat**" bilan "**qonuniy diniy faoliyat**" o'rtasidagi **chegara aniq belgilab qo'yildi** hamda "diniy ta'lim" tushunchasiga huquqiy jihatdan aniqlik kiritildi.

Shuningdek, Qonun bilan belgilab qo'yilayotgan vijdon erkinligini ta'minlash sohasidagi asosiy ustuvorliklar konfessiyalar o'rtasida tinchlik va totuvlikni ta'minlash, dunyoviy davlatchilik tamoyilini kafolatlash, shuningdek, aholi ongi va qalbiga yot g'oyalarning singdirilishiga qarshi ma'rifat yo'li bilan kurashishni nazarda tutadi [6].

Mazkur Qonun diniy bag'rikenglik va konfessiyalararo hamjihatlikni mustahkamlashga, dinning asl mohiyatini anglashga, buzg'unchi g'oyalarga qarshi immunitet hosil qilishga, ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlashga munosib hissa qo'shadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. //www.lex.uz.
2. Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Pakt. //www.lex.uz.
3. "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi Qonun. Xalq so'zi, 2021-yil 5-iyul. № O'RQ-699.
4. Oblomuradova, K. N. (2021). Freedom Of Conscience Is The Foundation Of Social Stability. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 3(01), 140-147.
5. Naimovna, O. K. (2021). Elements Of Missionary Activities Strategy: Mechanisms And Norms Of Their Practical Implementation. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 3(01), 148-157.
6. Хабиба, О. (2020). ПРАВОВАЯ ОСНОВА СВОБОДЫ СОВЕСТИ. *Review of law sciences*, 1(Спецвыпуск), 62-69.
7. Обломуродова, Х. (2018). МОГУЩЕСТВЕННА СТРАНА, ИМЕЮЩЕЕ ЗДОРОВОЕ ПОКОЛЕНИЕ. *Review of law sciences*, (1), 173-178.
8. Oblomuradova, K. N. (2020). Missionary activity: socio-philosophical interpretation. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(7), 143-148.
9. Oblomuradova, K. N. (2021). MISSIONARY ACTIVITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: WAYS AND MEANS TO PREVENT IT. *Theoretical & Applied Science*, (8), 12-16.
10. Naimovna, O. K. (2021). Elements Of Missionary Activities Strategy: Mechanisms And Norms Of Their Practical Implementation. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 3(01), 148-157.